



SZÉNÁSI ZOLTÁN

# Az ünnep ideje

*Vörösmarty, Babits és Takács Zsuzsa egy-egy verséről*

1975-ben született. Irodalomtörténész, kritikus, az Új Forrás szerkesztője, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézetének munkatársa. Legutóbbi írását 2014. 11. számunkban közzöltük. — Jelen dolgozat az OTKA K 105283 számú kutatási program keretében készült.

<sup>1</sup>Toldy Ferenc:

*A magyar nemzeti irodalom története. A legrégebb időkől a jelenkorig.* Szépirodalmi, Budapest, 1987, 360.

<sup>2</sup>Gyulai Pál levelezése. (S. a. r. Somogyi Sándor.) Akadémiai, Budapest, 1961, 194.

<sup>3</sup>Babits Mihály: *A férfi Vörösmarty.* Nyugat, 1911/24.

<sup>4</sup>Milbacher Róbert: *Szóval ennyit a lázadásról. A vén cigány mint a romantikus lázadás visszaéneklése.* Alföld, 2015/1. 60–73.

<sup>5</sup>Horváth János: *Forrada- lom után. Vörösmarty és a stílrömantikusok.* In uő.: *Irodalomtörténeti és kritikai munkái V.* (Szerk. Korompay H. János,

Az irodalomtörténet tanúsága szerint *A vén cigány* recepcióját a megírása és megjelenése utáni években leginkább az *időszerűtlenség* tapasztalata jellemezte. A nemzeti irodalomtudományt megteremtő Toldy Ferenc szerint, aki számára a magyar irodalom csúcsteljesítményét Vörösmarty életműve jelentette, *A vén cigány* „az új világ és új költészet apokalipszise”.<sup>1</sup> Ezzel éppen ellentétes Gyulai Pálnak, Vörösmarty későbbi életrajzírójának értékelése, aki a vers születése után nem sokkal Arany Jánosnak írt levelében a következőképpen fogalmaz: „Szegény öreg, csak azt tudja írni, ami a szívéen fekszik, ő sem tartozik a legújabb kor költői közé”.<sup>2</sup> A századelőn induló magyarországi irodalmi modernség képviselői a konzervatív népnemzeti irodalommal, s mindenekelőtt is a Gyulai Pál által megalkotott Vörösmarty-képpel szemben a kései Vörösmartyt emelik ki, s mintegy önlegitimációként hivatkoznak *A vén cigányra*. Babits például 1911-es írásában a verset a századforduló dekadenciája felől olvassa: „Ez egy örült képzetkapcsolása. Ez a vers egy örült verse. De ez szent örültség. Az örült látománya szent látomány.”<sup>3</sup> Milbacher Róbert nemrég megjelent tanulmánya<sup>4</sup> ezekben a népnemzeti kánont revideáló, elődkereső gesztusokban *A vén cigány* „modernné olvasását” látja, mely — meglátása szerint — éppúgy félreérti, rosszul kontextualizálja a művet, mint tette az akkor formálódó népnemzeti kánon jegyében Gyulai Pál. Milbacher saját értelmezésének kiindulópontjával Barta János 1937-ben a Nyugatban megjelent *A romantikus Vörösmarty* című tanulmányát választja, s *A vén cigányt* mint a „romantikus lázadás visszaéneklését” értelmezi, tehát hasonlóan Gyulaihoz és Horváth Jánoshoz,<sup>5</sup> de nem negatív előjellel a nemzeti klasszicizmust megelőző romantika kései darabjának tekinti a verset.

*A vén cigány* recepciótörténete azonban nem kizárólag a mű- és életmű-értelmező esszéekben, irodalomtörténeti szintézisekben íródik, hanem a vers intertextuális megidézése révén a későbbi korszakok irodalmi alkotásaiban is. A Vörösmarty-vers hatástörténeti potenciálja pedig ebből a szempontból is figyelemre méltó, különösen is *A vén cigány* talán legtalányosabb soráé („Mi zokog mint malom a pokolban”), mely Babits *Húsvét előtt* című nevezetes versének s Takács Zsuzsa *Végtelen órán* című költeményének fiktív világát meghatározó motívumként tér vissza a modern magyar költészetben. Nemcsak ez a szövegközi kapcsolat köti azonban össze a három művet, hanem — miként az alábbiakban remélhetőleg látható lesz — jelentős létszemléleti rokonság is összekapcsolja Vörösmarty, Babits és Takács Zsuzsa műveit. Kiinduló hipotézisem szerint ez a szemléleti kapcsolat az ünnep szakrális idejének megjelenítésében ragadható meg. Ponto-



Korompay Klára.) Osiris,  
Budapest, 2009, 370.

<sup>6</sup>Gintli Tibor: *Kollokvialitás és pátosz*. In: *A vén cigány*. (Szerk. Fűzfa Balázs.) Savaria University Press, Szombathely, 2012, 86–87.

<sup>7</sup>„Amivel az ember mint érthetlennel és ijesztővel találkozott a cselekvés területén, s ami a természet folyamataiban, eseményeiben, emberekben, állatokban vagy növényekben idegenkedést, csodálkozást vagy ámulatot váltott ki — különösen ha hatalomhoz vagy ijedséghez kapcsolódott — az először minden alkalommal a démonival szembeni félelmet, később a szenttel szembeni respektust váltott ki (...).”  
Rudolf Otto: *A szent. Az isteni eszméjében rejlő irracionális és viszonya a racionálishoz*. (Ford. Bendl Júlia.) Osiris, Budapest, 2001, 86.

sabban: úgy vélem, mindhárom műben kimutatható a krisztusi megtestesülés által megszentelt történelmi idő mint üdvtörténet hatása a versek fiktív időstruktúrájának alakítására. Ez azt is jelenti, hogy (szemben a Vörösmarty- és a Babits-vers értelmezési hagyományával) a Takács Zsuzsa-szövegben is fellelhető interpretációs gyakorlattal) a költemények születésének konkrét életrajzi és történelmi eseményeire vonatkozó referenciális olvasatot jelen értelmezés során zárójelbe teszem. Ez a nézőpont látszólag nem egyértelműen érvényesíthető a művek egészének megértésére. Vörösmarty versének utolsó versszaka az apokaliptikusan ábrázolt jelenhez képest az eljövendőbe helyezi az ünnepet („Lesz még egyszer ünnep a világon”). A Babits-vers időszervezete tematikusan a békevágy megfogalmazásához kapcsolja az ünnep eljövételét, tehát szintén a bizonytalan jövőbe helyezi, miközben azonban ezt teszi, meg is valósítja a kívánt nyelvi aktust, s ezzel sajátosan önmagába visszaforduló szerkezetet hoz létre. A Takács Zsuzsa-versben pedig nem is történik semmiféle utalás az ünnepre, ellenben mintha egy hétköznapi jelenet és egy sajátos lélekállapot leírását olvasnánk („Nem akarok mást / csak verset írni (...) az áramszünet csöndjében, a holdfényben, / az ágyam szélén ülve”).

Gintli Tibor *A vén cigány*ról írt elemzésében a vers beszédmódját és időszervezetét tekintve megállapította, hogy a hétköznapi vallomásos beszédetől a költemény hangneme a tragikus pátosz magasságába emelkedik, majd a vers végén „emelkedett pátosz”-ba vált át. A hétköznapi, kollokvialis beszédhez Gintli a profán időt, míg a pátoszhoz a mitikus időt rendeli, s — meglátása szerint — a hangnemváltásokkal párhuzamosan maga a beszélő is átlényegül „a vész átélésének lelkiállapotába”. „Ebben a jelenné váló pusztulásélményben lényegtelennek válik a profán időt jellemző kronológiai sorrendiség: a második versszak refrén előtti sora még múlt időben említi az emberek vetését elpusztító jégverést, az e metafora változataként olvasható »zengő zivatar« leírása során a jelen idő kizárólagossá válik: az apokaliptikus idő jelenvalóvá lett a beszélő számára.”<sup>6</sup> A profánból a mitikus időbe való átlépés tehát nem egyszerre történik meg. A bordal szituációjából kiindulva a második versszakban a versbeszélő a zenészt instruálja, s ennek során a kívánt dal analógiájaként jelenítődnek meg természeti képek: örvény, üstökös, jégverés. Valamennyi az emberi egzisztenciára veszélyes elemi katasztrófa képzetét villantja fel, melyben az ember önmagánál nagyobb hatalom létét sejteti meg. A numinózus ősi vallási élményének megidézéseként<sup>7</sup> is olvashatjuk tehát a második és harmadik versszak természeti képeit. A következő strófákban, elszakadva a természet-zene párhuzamtól, a versbeszélő lelki megrendültsége ószövegségi és görög mitológiai utalásokkal fejeződik ki. Lényegében ezekben a szakaszokban képzőik meg az a mitikus idő és tér, melyben — Milbacher Róbert értelmezését idézve — a romantikus lázadás hiábavalóságának tapasztalata megfogalmazódik: „Az istenarcúságban állandóan megalázott (»Oda lett az emberek vetése«) ember képtelen az emberi létezésének egyetlen, a végtelen-



<sup>8</sup>Milbacher Róbert: i. m. 70.

nel (az omnipotens léttel) szembeállítható tettével, vagyis a lázadás-  
sal kivívni az autonómiáját, méltóságát, szabadságát, egyszóval:  
éppen az istenarcúságával összeegyeztethető létállapotot.”<sup>8</sup>

*A vén cigányt* más kontextusba helyezve a mitologikus utalások-  
nak ettől eltérő jelentést is tulajdoníthatunk. Ha — Gintli Tiborral  
egyetértve — a profán időből a mitikus időbe történő átlépést a szent  
idejébe való belépésként értjük, akkor a vers tér-idejének s a vers-  
beszélőnek az átlényegülését az ünnepre való felkészülés liturgikus  
eseményeként is megérthetjük. A Vörösmarty-vers éppen a mitikus  
utalások révén válik a „szent történelem” s az ember eredet utáni  
vágynak kifejezőjévé. *A vén cigány* ugyanis a kezdetekre vonatkozó  
bibliai és görög mitológiai alakokat jelenít meg a bűnbeeséstől Kái-  
non keresztül Prométheuszig. A mítosz által megidézett „szent tör-  
ténelem”-be való bekapcsolódás már jelzi: a lírai én az istenek kor-  
társaként<sup>9</sup> az ünnep örök jelenébe lép be. Ez alátámasztja Gintli  
megfigyelését a vers időszerkezetére vonatkozóan, de nem mond  
ellent Milbacher értelmezésének sem, mivel *A vén cigány* utalásai  
nem a világ és az ember teremtésére vonatkoznak, hanem az isteni  
hatalommal szembeni lázadás mitikus hőseire. Kivéve Noét, aki az  
özönvíz utáni újratemetés szimbolikus alakjaként kerül be a vers  
képvilágába, s annak hangulati fordulópontján elvezet a mitikus-  
apokaliptikus időből való kilépéshez s az ünnep idejének elérkezé-  
séhez. Ebben az értelemben viszont már nem a szent és a profán idő  
áll egymással szemben, hanem az emberi történelmet mint bukás-  
történetet megjelenítő idő a „szent történelmet” újraélt, s a versbeszéd  
felhangzásakor még a jövőbe helyezett ünnepi idővel.

<sup>9</sup>Mircea Eliade:  
*A szent és a profán.*  
*A vallási lényegről.* (Ford.  
Berényi Gábor.) Európa,  
Budapest, 1999, 83–87.

Ezek után feltehetjük a kérdést: melyik ünnep rejlik *A vén cigány* idő-  
vonatkozásai mögött? Ebből a szempontból kulcsfontosságú lesz a har-  
madik versszak „Isten sírja reszket a szent honban” sora, melyet a kü-  
lönöző értelmezések mint Vörösmarty keresztény világrendbe vetett  
hitének kifejeződését, illetve annak megrendülését olvastak. Vélemé-  
nyem szerint azonban — függetlenül attól, hogy mit gondolunk az idő-  
költő vallásos meggyőződéséről — ez a sor utalhat nagypéntek éj-  
szakájára is. Eszerint ez a sor evangéliumi utalásként vezeti be a mi-  
tikus térbe való átlépést, mely így nemcsak az idők kezdetére vezet visz-  
sza, de a bűnbeesést mint Isten elleni lázadást korrigáló krisztusi  
szenvédéstörténetbe is. A vers mitikus jelenideje tehát a nagypéntek-  
től húsvét hajnalig tartó időszak, amikor a Corpus a sírban fekszik.  
A „Háború van most a nagy világban” sor így nem konkrét történelmi  
utalásként, a vers megírásának idejére vonatkoztatva értelmeződik, ha-  
nem a Halál felett aratott diadalra értve. Ez az a tragédia, amellyel szem-  
besülve az emberi egzisztencia megrendül. Ez generálja a következő  
versszakok apokaliptikus képzeteit, s egyben meg is alapozza az ün-  
nepvárás optimizmusát, mely a vers záró szakaszában hangzik fel.

*A Húsvét előtt* esetében még nehezebb elvonatkoztatni a vers szü-  
letésének, első elhangzásának és megjelenésének korabeli történelmi  
kontextusától, különösen, ha a vers kanonikus helyét — miként Rába





<sup>10</sup>Rába György:  
*Babits Mihály költészete.*  
Szépirodalmi, Budapest,  
1981, 491–492.

György megjegyzi — a költemény eszmei mondanivalója, a háború derekán békéért kiáltó bátorság alapozta meg.<sup>10</sup> A referencialitást azonban ebben az esetben is az olvasás valósítja meg, s amennyiben ezt a jelentésvonatkozást felfüggesztjük, a Babits-vers értelmezésében is a hangsúlyt a szövegek közötti párbeszéd megértésére helyezhetjük. Noha a Babits-mű beszélője már a költemény felütésében igen erőteljes érzelmi töltést kifejezve szólal meg, tehát nem egy hétköznapi, profán szituációból emelkedik az apokalipszis elbeszélésének pátoszáig, a mű szerkezete mégis hasonló ívet ír le, mint *A vén cigányé*. *A Húsvét előtt*ben ugyanis a békevágy kimondását a megszólalás jelenének apokaliptikus leírása késlelteti. Ennek a vízióknak az ábrázolása során a Vörösmarty-sor hasonlító képe („Mi zokog mint malom a pokolban”) önállósodik, különböző variációi révén eltérő jelentéseket felvéve tér vissza a vers kétharmadát kitevő első szerkezeti egységben. A Babits-vers első versszakja *A vén cigány*hoz hasonlóan természeti képekkel vezeti be a pusztulást, a malom képe ekkor még leginkább a természeti erők megjelenítéséhez kapcsolható. A második versszakban igen nehezen lehetne konkretizálni a versbeszélő hangját elnyomó „nagy Malom” jelentését, leginkább talán ebben a szakaszban azonosítható a vers történelmi referenciáját jelentő háborúval. A következő szakaszban az „emberellenes államgépezetet”, míg a negyedikben a „lélektelenül őrlő történelmi szerkezetet” allegorikus jelentésspektusában kerül elő<sup>11</sup>. A vers így egyetemes történelmi vízióvá alakul, melyben a malom komplex jelentésű képe az ember általános létállapotaként megjelenített, elnyomó hatalmaknak való kitettség, a világban működő Rossz szimbólumává válik. A Babits-vers esetében nem a mitikus utalások, hanem az antik műfaji reminiscencia és a szöveg metrikája tágítja a vers kulturális horizontját, s a versbeszéd modulációja alapozza meg a *Húsvét előtt* második szerkezeti egységének műfaj-, hangnem- és ritmusváltással bevezetett ünnepi gesztusát.

<sup>11</sup>l. m. 500.

*A Húsvét előtt* versbeszélőjének pozíciója alapvetően el is tér *A vén cigányétól*, amennyiben az előbbi „szerves egységét (...) a profetikus magatartás biztosítja”,<sup>12</sup> míg az utóbbiban a cigányt instruáló mulató profán szerepében szólal meg a lírai én. A Vörösmarty-vers azonban a bordal keretszituációjából versszakról versszakra kilépve az ószövetségi szerepmintákat is megjelenítő panaszének hagyományát is megidézi, „a panaszszövegek módosított formájában valósítva meg a beszédet, nem köti Istenhez a reményt”.<sup>13</sup> *A vén cigány* természeti képei és ószövetségi, valamint görög mitológikus utalásai az emberi létezés mint egy felsőbb hatalomnak kiszolgáltatott létet ábrázolják, ami ellen értelmetlen a lázadás; a remény megszólaltatása a vers zárlatában ezzel a létállapottal szembeni szubverzív gesztusként is megragadható.<sup>14</sup> *A Húsvét előtt* versbeszédének már alapfeltétele, hogy a beszélőt fenyegető agresszív hatalommal szemben képes legyen megszólaltatni a békevágyat. Ez a lázadó aktus az én integritását is fenyegeti, miközben éppen ez a küzdelem adja a lírai én kitüntetett

<sup>12</sup>l. m. 505.

<sup>13</sup>Faragó Kornélia:  
*Metamorf alakzat.*  
*A vén cigány mint*  
*művészeti önreflexió.*  
In: *A vén cigány*, i. m. 79.

<sup>14</sup>l. m. 78.





<sup>15</sup>Rába György: i. m. 494.

<sup>16</sup>Jelenits István:  
*Miért nagy vers Babits*  
*Mihály Miatyánkja?*  
 In: „Nem súlyed az  
 emberiség!... Album  
 amicorum Szőrényi  
 László LX. születés-  
 napjára. (Főszerk.  
 Jankovics József.)  
 MTA Irodalomtudományi  
 Intézet, Budapest,  
 2007, 821.

pozícióját a versvilágon belül. „A Húsvét előtt, akár csak a ditirambus legősibb megjelenése a dionüziákon, félig önkívületi állapotban fölmondott közösségi ének, inkább himnusz, mint óda — azaz rendkívüli hangját nemcsak didaktikus célja, hanem legalább annyira a beszélőnek a mindennapok fölötti lelkiállapota határozza meg.”<sup>15</sup> Ez a „mindennapok fölötti lelkiállapot”, értelmezésem szerint, már szintén az ünnepre való felkészülés állapota, de még a nagypéntek létmódusában: a „Húsvét előtt, amely a nagyszombati harangzúgással zárul, s nem véletlenül, nem mellékesen mutat a feltámadás ünnepére, miután a nagypéntek misztériumán is végigvezetett”.<sup>16</sup> A halál szaggatott nyelvezetéből mégis megszületik a húsvéti himnusz:

*Szóljanak a harangok,  
 szóljon alleluja!  
 mire jön új március,  
 viruljunk ki újra!  
 egyik rész a munkára,  
 másik temetésre  
 adjon Isten bort, buzát,  
 bort a feledésre!*

Háború és béke, halál és feltámadáshit, a megszólaló önazonosságát fenyegető önkívület és az ünnep összeszedettségének kettőségei strukturálják a versbeszédet. Nem lakodalmi ünnepegről van tehát szó — miként azt Jelenits István megjegyzi Rába György értelmezését pontosítva<sup>17</sup> —, „a falusi ünnepek rigmusai”-nak versbeíródását a halál felett aratott győzelem s az új élet születésének élménye motiválja, de a rigmus babitsi variációja („bort a feledésre”) szintén *A vén cigány* refrénjét idézi („Sziv és pohár tele búval, borral, / Húzd rá cigány, ne gondolj a gonddal.”). Paradox módon azonban éppen a béke akarásából születő feledésvágy megfogalmazása utal vissza az előző rész pusztulásvíziójára: „Erre az ünnepre — értelmezi Jelenits István a vers zárlatát — még árnyék vetül, azért van szüksége a borra, hogy »feledést« hozzon, azért kell megbocsátani minden elkövetett embertelenségért.”<sup>18</sup>

<sup>17</sup>Jelenits István:  
*Az élet és a kín. Babits*  
*Mihály: Húsvét előtt.*  
 In uő.: *Az ének varázsa.*  
 Új Ember, Budapest,  
 2000, 337.

<sup>18</sup>Uo.

<sup>19</sup>Rába György: i. m. 492.

A Babits-vers címadása mintegy előrefutva eleve jelzi az ünnephez való viszonyt, „a föltámadás misztériumára utal, ami ezúttal a háborúból sarjadó új élet, a béke értelme”.<sup>19</sup> Takács Zsuzsa versének címadása szintén az időre vonatkozik, de nem konkrét időpontot jelöl, mint a *Húsvét előtt*, hanem a „végtelen” jelzővel a versbeszéd idejének kitüntetett minőségét jelzi. A vers első sora megerősíti azt a befogadói sejtést, hogy a lírai én nem a jelenvalólét időhorizontjában szólal meg:

*Mi voltunk egykor és többé nem vagyunk,  
 földgolyó örökké szomjazó lényei,  
 mi hallottuk a szüntelen beszédet,  
 malom a pokolban, zokogott valami.  
 És végső zenénkhez legyen is elég ennyi!  
 Az átmeneti uralom?  
 az átmeneti szabadság?*







A többes szám első személyű versbeszéd révén a szöveg perspektívája eleve szélesebbre nyitott, kollektív lét-, pontosabban haláltapasztalatként a világ pusztulása utáni végidőben szólal meg. Ebből a kimerevített jelen időből tekint vissza a pusztulásra, s ennek a néhány képpel láttatott apokalipszisnek a leírásában kap szerepet *A vén cigány* malom-motívuma. A Takács Zsuzsa-versben még kétszer ismétlődő sorokat olvasva az is nyilvánvaló, hogy az említett Vörösmarty-költemény mélyebben is meghatározza az idézett részlet látásmódját. A „végső zené”-re vonatkozó intenció *A vén cigány* alapszituációját idézi, de a „szüntelen beszéd” is tekinthető a malom zokogásként érzékelt hangjának párhuzamaként vagy szinonimájaként. A *Végtelen órán* („mi hallottuk a szüntelen beszédet”) szintén a kései Vörösmarty-versen keresztül („Ki dörömböl az ég boltozatján”) visszautal a *Gondolatok a könyvtárban* egy részletére is, s ezzel is erősíti a végidő-látomás bukástörténeti perspektíváját: „S ha majd benéztünk a menny ajtaján, / Kihallhatók az angyalok zenéjét, / És földi vérünk minden cseppei / Magas gyönyörnek lángjától hevültek, / Menjünk szét mint a régi nemzetek, / És kezdjük újra túrni és tanulni.” A fentebbi idézetet záró, két hiányos szerkezetű kérdő mondat, értelmezésem szerint tehát nem a vers megírásának közelmúltjára, a rendszerváltozás előtti évekre vagy évtizedekre utal,<sup>20</sup> hanem a végidő bekövetkeztének átmeneti periódusára.

<sup>20</sup>Hernádi Mária:  
*A kegyelem órája.*  
Vörösmarty Mihály:  
*A vén cigány — Takács Zsuzsa: Végtelen órán.*  
In: *A vén cigány*, i. m. 281.

Erre a Takács Zsuzsa-versre is igaz tehát, hogy benne a költő „a halál, a végesség felől tekint a létre (...). Olyan létszemlélet ez, melyet átjár a pusztulás ténye.”<sup>21</sup> Ebből az emberi létezést eleve hiánylétként láttató perspektívából vált át a vers a személyes élethelyzet, a versalkotás folyamatának leírásába, pontosabban a versírás akarásának kifejezésébe. A léten túli állapot tér- és időkoordinátákkal egészül ki (szoba, kora tavaszi éjszaka), a fizikai létezés konkrétsága mellett azonban az alkotótevékenység különleges állapotához továbbra is az időn és téren kívüliség attribútumai rendelődnek: „csak verset akarok írni a végtelen órán (...) az ágyam szélén ülve, míg tollam menekül / a hideg papíron, kimegy az időből / titkos szöveget ír”. Ez az állapot leginkább a *Viszonyok könnye* című kötet több versében is tematizált álom lelki tevékenységéhez köthető: olyan határhelyzet, (fél)álomszerű létállapot, melyben még felidézhető az álomlátás töredékei, s csak bizonytalanul, elmosódva realizálódnak a fizikai valóság tér-idő-dimenziói.

<sup>21</sup>Szűcs Terézia:  
*Van későbbi idő?*  
Bevezetés Takács Zsuzsa  
költészetének olvasásába. Műhely, 2002/5. 62.

A versvilág időindexei („a melegre forduló évszak éjszakáján”) azonban más irányt is adhatnak az értelmezésnek. „A versírás jelene — állapítja meg Hernádi Mária — az időből kilépő, az idő fölé emelkedő végtelen óra: a kegyelem órája.”<sup>22</sup> Tehát az ünnep ideje, de sokkal inkább nagypéntek éjszakája, szerintem ugyanis inkább ezt sugallja a Hernádi által is idézett kijelentés: „Nem akarok holnap is élni, ha ugyanígy, / Istenem.” Harmadik időszikként tehát a Takács Zsuzsa-versben is felsejlik a jövő, ez a holnap azonban nem az ünnep ígéréstével érkezik el, hanem a versírás sajátos lelki akti-

<sup>22</sup>Hernádi Mária: i. m. 285.





vitásának az elmúlásaként. A vers születése ebben az összefüggésben olyan létállapotként tételeződik, melyben az alkotó létmegértés nemcsak a saját haláláig szalad előre, hanem kollektív tapasztalatként a világ mulandóságáról ad számot. Ennek a létmegértésnek az időhorizontját mégsem csupán a faktikus lét végessége határozza meg, hanem az ünnep szakrális ideje: „Az ünnep résztvevői a mitikus esemény kortársaivá válnak — írja Micea Eliade. — Másként kifejezve: kilépnek történelmi idejükből, tehát abból az időből, amely profán, személyes és személyek közötti események összességét veszi körül, és visszatálnak abba az őseredeti időbe, amely »nem folyik«, mert nem része a profán időtartamnak, s lényege a végtelenül gyakran elérhető örök jelen.”<sup>23</sup>

<sup>23</sup>Mircea Eliade: i. m. 81.

Éppen ezért a Takács Zsuzsa-vers idő- és léttapasztalata el is tér a másik két versétől. Amíg ugyanis *A vén cigány* és a *Húsvét előtt* a jelent nagypéntek szituációjába behelyezkedve egyfajta Isten nélküli állapotként éli meg, mely a versbeszélő szellemi, lelki integritását fenyegető „szent örületség”-ként vagy „félíg önkívületben átélt igehirdetés”-ként ábrázolódik. Az ünnep előtti időben mindkét vers a jövőtől várja a szenvedés végét, a világban működő gonosz felett kivívandó diadalt, s ezt a rossz következményeként tapasztalt gond elutasításával („Húzd rá cigány, ne gondolj a gonddal.”), illetve a felejtéssel („adjon Isten bort, buzát, / bort a feledésre!”) kapcsolja össze. A felejtés a Takács Zsuzsa-versben is megjelenik:

*Holnap majd nézem  
lehet, e szavakat, és nem értem,  
mibe szakadt bele a szív, mit  
látott a megsebzett szem a sötétben,  
a megvilágosodás üzenetét olvasta-e?*

Ha műalkotás születésének feltétele a saját lét és a világ végességének tudatosodása, Vörösmartyt idézve *a világ gondjáról való gondolkodás*, akkor a másnap itt már a versírás ünnepi idejéből való kilépés, a létfelejtés inautenticitásával szembesít. Mindhárom műre igaz azonban, hogy a vers idejét az ünnep idejeként ábrázolja, ez az ünnep pedig a feltámadás ünnepe. Igaz, *A vén cigány*, a *Húsvét előtt* és a *Végtelen órán* is nagypéntek éjszakáját ragadja meg, s a legkevésbé talán Takács Zsuzsa versén érződik húsvét hajnalának reménye. Mégis, amíg a reményvesztettség emberi szavakkal kifejezhető, a vers különös erővel hív fel arra, hogy megfejtsük a *titkos írást*, s megértésük a *tiltott nyelvet*, melyen mindannyian gondolkodunk.

